

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOST

Nikola Kranjčević

**DRUŠTVENA I POLITIČKA ZBILJA U PROZAMA TEREZE
BOUČKOVE**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Suzana Kos

Zagreb, 2016.

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
2.	Pregled stanja književnosti	2
	2.1. Razdoblje do 1948. do 1989.	2
	2.2. Razdoblje nakon 1989.....	5
3.	Biografija Tereze Boučkove	7
	3.1. Djelo	8
	3.1.1. Roman s ključem.....	9
4.	<i>Indiánský běh</i>	11
5.	<i>Krákorám</i>	18
6.	Zaključak.....	33
7.	Literatura.....	34

Sažetak

Na češku književnost druge polovice 20. stoljeća veliki je utjecaj imalo jačanje totalitarizma u Čehoslovačkoj. Utjecaj te ideologije širio se na sve sfere javnog i privatnog života pojedinaca. Ovaj diplomski rad temelji se na analizi političke i društvene zbilje u prozama moderne češke autorice Tereze Boučkové. Proze na kojima je rađena analiza su *Indiánský běh* (Indijanska trka) i *Krákorám* (Kokodačem). Razdoblje koje obuhvaća proteže se od kraja Drugog svjetskog rata do 90-ih godina 20. stoljeća. U radu je naglasak stavljen na propitivanje uloge političke ideologije na pojedinca kao i na cijelo društvo. Dan je prikaz stanja književnosti, političkog stanja, društvene atmosfere i određeni su osnovni pojmovi vezani za to razdoblje.

Ključne riječi: *politika, društvo, kultura, ideologija, književnost*

Summary

The strengthening of totalitarianism had an immense influence on Czechoslovakian literature of the second half of the 20th century. The influence of this ideology extended to all spheres of individuals' public and private lives. This thesis is based on analysis of the political and social reality in the prose of contemporary Czech author Tereza Boučková. The focus of the analysis is on the works *Indiánský běh* (Indian run) i *Krákorám* (I cackle), covering the period from the Second World War to the 1990s. The emphasis is placed on the questioning of the roles of political ideology on the individual and the whole society. This thesis presents an overview of the current literature, political situation and social atmosphere, as well as some key terms related to that period.

Key words: *politics, society, culture, ideology, literature*

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada je politička i društvena zbilja u djelima Tereze Boučkové. Autorica koja je na svojoj koži osjetila sve loše strane jedne ideologije zanimljiva je zbog osobnog iskustva koje je prenijela u vlastito književno stvaralaštvo. Njena djela omogućuju praćenje razvoja njenog spisateljskog duha kroz političke i društvene aspekte razdoblja u kojem su nastajala.

U radu je dan pregled stanja književnosti od 1948. godine, kada u Čehoslovačkoj nastupa razdoblje komunizma, obuhvaćajući i razdoblje Praškog proljeća te Baršunaste revolucije sve do današnjeg doba. U teorijskoj podlozi navedeni su i objašnjeni pojmovi koji to razdoblje karakteriziraju, a bitni su za bolje razumijevanje povijesti, a u konačnici i samih djela. Kroz cijelo razdoblje od 1948. do 1989. politika je imala veliki utjecaj na književnost, što je vidljivo u djelima autora tog doba koji opisuju društveno i političko stanje.

Djela koja će u ovome radu biti obrađivana su *Indiánský běh (Indijanska trka)* i *Krákorám (Kokodačem)*. Obje knjige obiluju podacima i kritikama gore navedenih razdoblja i iz tog razloga su zanimljive za istraživanje upotrebe činjenica kroz prizmu književnosti. Autorica piše po načelima romana s ključem za čije je odgonetavanje potrebno znanje povijesnih aspekata, i zato će kao glavna metodologija biti korištena usporedba situacija koje u svojim djelima Boučková uvodi u opreci s podacima iz povijesnih knjiga i članaka. Ispitivani će biti međuljudski odnosi, doživljaj komunizma očima pojedinca i kakav utjecaj ideologija ima na obitelj i okolinu, ali i očekivanja od građenja slobodne Čehoslovačke, a kasnije i Češke. Analizirat će se kritika političara, društva, pojedinih događaja te će se tako dati sustavni pregled važnih podataka.

2. Pregled stanja književnosti

Tereza Boučková protagonistice djela koja će u ovome radu biti obrađivana smješta u doba sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća, odnosno, u razdoblje okupirane Čehoslovačke, ali se osvrće i na probleme svojih likova koje im je donijelo oslobađanje od komunizma.

Za detaljniju analizu i shvaćanje njenih djela potrebno je napraviti pregled političke i društvene situacije u okviru razdoblja o kojima piše, svega što je proživjela te događaja na koje se osvrće. Nadalje, za bolje shvaćanje književnosti koja nastaje na kraju razdoblja normalizacije¹, ali i tematike kojom se bave autori nakon 1989. godine, nužno je objasniti kontekst u kojem pišu te kakve je posljedice ostavio dugogodišnji komunistički režim na sliku današnjeg češkog društva.

Jan Randák u knjizi *Dějiny českých zemí* (Povijest čeških zemalja) razdoblje od 1945. do danas opisuje sljedećim riječima:

Z pohledu lidských dějin představuje přibližně šedesát let od konce druhé světové války do současnosti pouze nepatrný časový úsek. Avšak právě toto období se vyznačovalo mnoha zásadními přelomy, ovlivňujícími charakter politiky, hospodářství, kultury i celkového života společnosti.²

To je bilo turbulentno razdoblje koje je zahvatilo sve i nitko nije mogao izbjeći strogu ruku režima.

2.1. Razdoblje do 1948. do 1989.

Tri godine nakon završetka Drugog svjetskog rata dolazi do jačanja komunističkog režima koji utječe na sve sfere javnog, ali i privatnog života. Totalitaristički režim³ onemogućuje piscima slobodno stvaralaštvo zbog ideoloških neslaganja, počinje kontrolirati tko i što smije

¹ «Období komunistické vlády v ČSSR po invazi států Varšavské smlouvy (1968-1989)», prema: Libuše Kroupová i Josef Filipec, ur., *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* (Prag: Academia, 2005), 143.

² Jan Randák, *Dějiny českých zemí* (Prag: Knižní klub, 2011), 313.

³ «Totalitarizam je sustav ili doktrina totalitarne države, način vladavine u kojoj država pod vlašću jedne stranke ili osobne diktatorske vlasti kontrolira i nastoji usmjeravati kompletan javni i kulturni život, s drastičnim ograničenjima osobnih i građanskih sloboda i prava, često uz primjenu političkog terora.» HJP: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19kWxF%2B&keyword=totalitarizam (pristupljeno: 14. 4. 2016).

pisati, javlja se cenzura, a književnost se smatra društvenim alatom koji radi u korist vlasti. Dolazi do gubitka individualnosti u prozi i poeziji, a narodna svijest i prosperitet je ono čemu umjetnici trebaju posvećivati najviše prostora.

I iako u 60-im godinama dolazi do blagog oslabljivanja komunističkog režima što dovodi do veće slobode pisanja, nakon Praškog proljeća⁴ 1968. godine dolazi do nasilnog prodiranja vojnika Varšavskog pakta kojim se brišu svi pomaci ostvareni u prethodnom desetljeću. Na zasjedanju Centralnog komiteta Komunističke partije Čehoslovačke u svibnju 1969. godine, potvrđeno je odmicanje od reformacijskog socijalizma i prihvaćeno je obnavljanje totalitarističke moći.⁵ Vraća se oštra cenzura i partija preuzima vodeću riječ u diktiranju političkog, gospodarskog, društvenog i kulturnog života. Cilj je bio brisanje nade i sjećanja na pokušaje demokratizacije u godinama koje su prethodile trenutnim događajima, a za to se razdoblje počinje koristiti pojam *normalizacija* koji je paradoksalno počeo kao metafora označavati društvenu zbilju za vrijeme sedamdesetih i osamdesetih u Čehoslovačkoj.⁶ Te promjene slijedi i drugi ogromni val iseljavanja te je od kolovoza 1968. do početka sedamdesetih godina Čehoslovačku napustilo na desetke tisuća ljudi.⁷ Poticaj tome bilo je rušenje svih protusovjetskih odluka iz srpnja i kolovoza 1968. te političke čistke koje su nakon toga uslijedile. Ujedno se spustila ograda prema Zapadu što je dodatno utjecalo na strah i paniku koji su počeli vladati cijelom zemljom. Svaki prijelaz granice Čehoslovačke bio je pod strogom kontrolom Ministarstva unutarnjih poslova.

U to vrijeme većina stanovnika počinje zatvarati oči pred političkom situacijom i povlači se u privatnost svojih domova te pokušava normalno živjeti, a svi ti događaji postupno su bacili čehoslovačko društvo u stanje apatije i deziluzije.⁸

Uplitanje moći u češki književni život na početku normalizacije vodilo je k tomu da se većina pisaca koja je stvarala sliku češke proze prethodnog stoljeća našla u sferi neoficijelnog i zabranjivanog. S druge strane, prozno stvaralaštvo koje je trebalo predstavljati socijalističku književnost čeznulo je za povratkom komunističkim idealima te je tako postalo dijelom igre moći, politike i kulturne opozicije.

S obzirom na političko stanje i društvena događanja, odnosno na nemogućnost slobodnog pisanja, počele su se javljati tri struje, a to su bile oficijelna, emigrantska i samizdat. Oficijelna je književnost pod pokroviteljstvom režima, a u okviru druge dvije struje stvaraju

⁴ Pokušaj oslabljivanja komunističkog režima u trajanju od siječnja do kolovoza 1968.

⁵ Pavel Janoušek, *Dějiny české literatury 1945-1989: IV. 1969-89*, uredili: Petr Čornej, Alena Fialová (Prag: Academia, 2008), 9.

⁶ Ibid., 10.

⁷ Ibid., 11.

⁸ Ibid.

autori koji su se nadovezivali na šezdesete godine. Radilo se o djelima koja zbog režima nisu mogli ni smjeli izdavati. Jedan od bitnih motiva bili su odnosi moći. Osim što su pokušavali dati svoj osobni i generacijski pogled na komunistički režim te ljevičarske ideale općenito, uvodili su i refleksiju života u novim i neuobičajenim uvjetima.

Uz to, jedna od glavnih tema o kojoj su pisali pisci sedamdesetih i osamdesetih godina bila je refleksija i analiza političkih događaja te društvenih promjena u Čehoslovačkoj nakon rata. I dok je službena i dozvoljena proza imala za zadaću hvaliti i glorificirati život u socijalizmu, oni autori koji su stajali s druge strane granice (što u prenesenom smislu, što doslovno) zauzimali su negativan stav prema takvoj ideologiji. Ono u čemu su se te dvije struje razlikovale bila je i kvaliteta. S obzirom na to da je većina autora koja je režimu odgovarala objavljivala isključivo iz razloga što se vlasti to sviđalo, njihova umjetnička vrijednost nije bila na razini onih koji su pisali u samizdatu i na taj se način izlagali velikom riziku.⁹

Bilježenje napetosti između opstanka ljudske privatnosti i društvene situacije u kojoj moraju živjeti i stvarati bila je jedna od zadaća književnih stvaralaca. Autorova svakodnevnica istraživala je načine kako pronaći svoj identitet i sreću pojedinca u situaciji koju ne mogu mijenjati i koja je konstantno umjetno zamračena. Proze s autobiografskim elementima i proze koje su u potpunosti fiktivne povezuje prošlost u kojoj su tražili smisao i etičnost suvremenog života. Nadalje, autori su imali sposobnost objasniti smisao pojedinčeva života u uvjetima svakodnevice, a pritom ukazati na njenu neprirrodnost jer je ona zapravo povijesna anomalija i abnormalnost.¹⁰

Za razliku od autora koji su stvarali i prije normalizacije, mlađa generacija pisaca, pogotovo onih koji su otišli u egzil, imala je drugačiju viziju cjelokupne situacije. Oni su tvorili posebnu kategoriju i njihova su se iskustva razlikovala od iskustava starije generacije. Odrastali su u totalitarizmu i morali su preživjeti u svijetu koji nije njihov. To je znatno utjecalo na njihovo stvaranje i često je bilo glavna tema njihovih opusa.¹¹

Na kraju dolazimo do češkog *undergrounda* kojem je pripadala i sama Tereza Boučková. To je bilo društvo autora koje je bilo zatvoreno prema vanjskome svijetu, ali su imali razrađenu komunikacijsku mrežu. Njihova tvorba počinje početkom sedamdesetih godina i uglavnom je povezivana s rock-grupom *The Plastic People of the Universe*. U znatno većem broju pisali su prozu, dok je poezija zauzimala sporedno mjesto. Naglasak je na bilježenju

⁹ Ibid., 323-324.

¹⁰ Ibid., 330.

¹¹ Ibid., 337.

dogadaja iz vlastitih života i autentičnosti pripovijedanja koje je usredotočeno na unutarnji svijet društva *undergrounda*. Tom svijetu pripadaju odbijanje običaja, rituala i stereotipa konzumerističkog društva realnog socijalizma.¹²

Uz zabranu objavljivanja djela koja se režimu nisu sviđala, napravljen je korak dalje i početkom 70-ih godina s popisa izdavačkih kuća skinute su sve knjige i zbirke koje vlasti nisu odgovarale.

2.2. Razdoblje nakon 1989.

Nakon listopada 1989. i rušenja komunističkog režima dolazi do ukidanja cenzure. Tri književne struje koje su desetljećima bile razdvojene sada se spajaju u jednu. pisci više nisu bili ograničeni političkim ideologijama i nisu se morali bojati pisati i izdavati svoja djela. Iz tog razloga izdan je velik broj knjiga koje su dotad bile zabranjene ili su autori jednostavno počeli pisati o svemu onome o čemu prije nisu smjeli.

Naglo oslobođenje književnosti imalo je i nuspojave. pisci više nisu imali zajedničkog neprijatelja protiv kojeg bi se borili ili vlast koju bi diskreditirali, a oni koji su u razdoblju totalitarizma spadali u oficijelnu književnost izgubili su podršku vladajućih. To je dovelo do gubitka društvene uloge književnosti, a nakraju se odrazilo i na čitatelje. Promjena političke situacije odrazila se na način života stanovnika, a dotada neviđene mogućnosti samoostvarenja i pronalaženja tema koje bi mogle biti zanimljive uzrokovale su masovni odljev čitatelja. Književnost je kroz nekoliko godina postala pitanje kojem se posvećuje samo uža zajednica znalaca i entuzijasta. Djela zabranjivanih autora ranije su skupljala prašinu u skladištima jer nisu smjela ići u prodaju, a novonastala djela su tamo stajala jer za njih nije bilo interesa.¹³

Gubitak prijašnjeg shvaćanja pisca kao «savjesti naroda» i stavljanje značaja književnosti u drugi plan, većinsko društvo ni na koji način nije riješilo. Sami stvaraoci pokušali su nastaviti gdje su stali i svoju staru slavu ukomponirati u novu situaciju u književnosti. U tome im je trebala pomoći organizacija *Obec spisovatelů* koja je nastala 3. studenog 1989., ali većina se autora tijekom devedesetih godina, a ni u novom tisućljeću, nije imala potrebu udruživati.¹⁴

¹² Ibid., 357.

¹³ Alena Fialová, «Próza po roce 1989» *Czechlit.cz*. <http://www.czechlit.cz/cz/zdroje/ceska-literatura-ve-strucnem-prehledu/proza-po-roce-1989/> (pristupljeno: 17. 4. 2016).

¹⁴ Ibid.

Posebno su zanimljiva bila djela koja su reflektirala novo i prijašnje stanje društva, ali i autentični žanrovi koji su prelazili gotovo u dokumentarni oblik i na taj način u obliku uspomena i dnevnika izražavali iskustvo i refleksiju običnih ljudi, ali i bitnih osoba tog doba. Neka od tih djela izlazila su i za vrijeme cenzure, što u samizdatu, što u egzilu, a neka su po prvi put objavljena tek nakon 1989. godine. Dotad su bila čuvana u privatnim arhivima i po ladicama.

Društvo koje je prolazilo kroz bezbroj promjena i tražilo nove vrijednosti zahtijevalo je nove i atraktivne teme u književnosti, a najteža zadaća bila je na autorima koji su u to vrijeme debitirali svojim prvijencima. Veliki dio njih priklonio se tvorbi djela na koju je utjecala postmoderna poetika, dok se drugi dio autora usredotočio na motive, teme i žanrove koji su prije bili tabuizirani, a sada su proširivali granice popularne književnosti. Taj je trend sve više jačao, konkurencija je rasla, kao i pritisak na autore da se prilagode potrebama tržišta. Književnici su bili primorani zainteresirati šire mase željne žanrova koji su prije bili zabranjeni i na taj način si osigurati pozornost do koje je bilo teško doći zbog pojave novih autora.¹⁵

¹⁵ Ibid.

3. Biografija Tereze Boučkové

Tereza Boučková, rođ. Kohoutová, jedna je od najuspješnijih modernih čeških autorica. Djeluje kao spisateljica, scenaristica i publicistkinja. Rodila se 1957. godine u Pragu. Najmlađa je od troje djece poznatog pisca i dramaturga Pavla Kohouta i asistentice režije Anne Kohoutove.

Činjenica da je kći disidenta tijekom odrastanja nije joj pomagala. Nailazila je na prepreke već pri upisu u srednju školu, a kasnije i na fakultet što se u konačnici odrazilo na pronalaženje posla. Očeva sjena prati je kroz cijeli život, a njegovo prezime joj je donosilo silne probleme te i sama kaže da na njega nikad nije računala.¹⁶

Nakon završetka devetogodišnje osnovne škole pohađala je dvogodišnju srednju ekonomsku školu, a nakon toga obrazovanje je nastavila u gimnaziji. Prvi pokušaj upisivanja gimnazije bio je odmah nakon završetka osnovne škole, ali kao što i u intervjuu portala *Novinky.cz* kaže, zbog oca je nisu htjeli prihvatiti. Nadalje navodi: «Mně to prišlo strašlivě nespravedlivé, protože otec s námi už léta nežil a nijak se o nás nezajímal.»¹⁷ Naime, kao što je vidljivo i u njenim djelima, nikada nije imala previše prisan odnos s ocem, a naslijeđivši njegovo prezime nailazila je na razne poteškoće. Ranije apolitična Boučková, shvativši da je zbog očeva javnog djelovanja obilježena, počinje razvijati političku i društvenu osjetljivost.¹⁸ Daljnje školovanje nije joj bilo omogućeno iz političkih razloga, a s obzirom na to da je bila jedna od potpisnica Povelje 77, bez dodatnog obrazovanja radila je razne poslove kako bi se uzdržavala. Bila je čistačica, zamatala pakete, obavljala je posao poštarice.

Sama se odlučila postarati za svoje obrazovanje. Pohađala je školu stranih jezika i dobila diplomu iz engleskog jezika. Nekoliko je puta bezuspješno pokušala upisati Akademiju dramskih umjetnosti u Pragu pa je pod vodstvom glumice Vlaste Chramostove privatno usavršila svoju kazališnu karijeru. Sudjelovala je u inscenaciji Shakespeareova Macbetha koji je adaptirao njen otac, a projekt je provodilo *bytové divadlo* iz Brna.

Godine 1985., nakon prvog neuspjelog braka, udala se za inženjera Jiříja Boučeka s kojim se preselila u vikendicu svojih bake i djeda. Nakon nekoliko neuspjelih pokušaja da dobiju

¹⁶ Dana Braunová (2009), «Spisovatelka Tereza Boučková: S tátou neúčtuju» *Novinky.cz*. <http://www.novinky.cz/zena/styl/187607-spisovatelka-tereza-bouckova-s-tatou-neuctuju.html> (pristupljeno: 9. 4. 2016).

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Elektronska arhiva Češke televizije, <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/212562210800034-13-komnata-terezy-bouckove/> (pristupljeno: 9. 4. 2016).

vlastito dijete, 1988. su posvojili prvog sina, 1989. drugog, a treći im se sin rodio 1991. godine.¹⁹

3.1. Djelo

Od 1988. godine Boučková se posvećuje pisanju. Počinje objavljivati u časopisima *Respekt*, *Lidové Noviny*, *Mladá fronta DNES*, *Právo*, *Hospodářské noviny*.²⁰ Za njezina djela karakteristična su otvorenost, pisanje proza s elementima autobiografije u kojima opisuje svoje odrastanje u disfunkcionalnoj obitelji za vrijeme totalitarnog režima. U njima daje sažeti i ironični pregled stvarnih događaja koji su naglašeni lakonskim autoričnim komentarima. Njeno pisanje usporedivo je s oštrim «filmskim rezovima» pomoću kojih se intimni svijet prožima s trenutnim društvenim i političkim događajima.²¹ Ne ustručava se postavljati svoje likove u najteže situacije uzrokovane društvenim faktorima na koje ne mogu utjecati.

U gotovo svakom radu kojemu je tema žensko pismo²² ili feminizam u češkoj književnosti Tereza Boučková autorica je koja dobiva svoje mjesto. Afirmirala se svojim prvijencem *Indiánský běh* u kojem je opisala traume kćeri koju je napustio otac.²³ U *Krákorámu*, koji se bavi identičnim temama samo potvrđuje svoje mjesto u gore navedenim radovima. Lubomír Machala kaže da u osnove feminističkog viđenja svijeta pripada skepticizam prema sposobnostima, mogućnostima i značaju muškog plemena. Međutim, za razliku od radikalnih feministkinja, češke autorice u svojim djelima nisu toliko orijentirane protiv muškaraca.²⁴ Aleš Haman²⁵, osvrćući se na *Křepelice (Prepelice)* i *Když milujete muže (Kad volite muškarca)*²⁶, Boučkovu spominje u kontekstu predstavnice feminizma u modernom češkom društvu. Njene su junakinje uvijek veoma osjećajne, ali razočarane u muškarce, predstavljene

¹⁹ Osobne internetske stranice Tereze Boučkove, <http://www.terezabouckova.cz> (pristupljeno: 18. 4. 2016).

²⁰ [Slovníkceskeliteratury.cz](http://www.slovníkceskeliteratury.cz),

[http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=677&hl=tereza+ouckova+](http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=677&hl=tereza+ouckova) (pristupljeno: 9. 4. 2016).

²¹ Věra Menclová i dr. *Slovník českých spisovatelů*. (Prag: Libri, 2000), 103.

²² Kudlová za taj žanr kaže sljedeće: «Za jádro žánru označeného jako ženský román potom považují takovou podobu textů, v níž se na jednotlivých rovinách románové komunikace setkáváme s klíčovou rolí ženské řeči a ženského subjektu. Je to román, jehož implikovanou autorkou i klíčovou vypravěčkou je zřejmě žena a v němž jsou hlavní postavy i fokalizátoři ženského rodu.»

²³ Petr Hruška, ur., *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích* (Prag: Academia, 2008), 305.

²⁴ Ibid.

²⁵ Aleš Haman, «Příběhy obnažené na kost», *Literární noviny* VII, br. 16 (1996): 5

²⁶ Motiv napuštene majke koja i dalje ima osjećaje prema bivšem suprugu te motivi traumatiziranih žena koje se kroz život bore bez potpore muškarca.

kao paćenice, dok su muškarci sebične i bezosjećajne osobe koje nemaju problema s time da napuste ženu i ne brinu za alimentaciju.²⁷

Dijela koja ubrajamo u žensko pismo nerijetko nastaju dokumentiranjem položaja žena i njihove egzistencije u svijetu. Posebno su zanimljive autorice²⁸ čije je živote obilježio totalitarizam i koje upravo u dokumentiranju događaja koji su ih zadesili pronalaze uporište za svoje pisanje.²⁹

Indiánský běh, prvo djelo Tereze Boučkove, objavljeno je u samizdatskoj ediciji *Edice Expedice*, 1988. godine te nakon toga u *Revolver Revue* 1988. i časopisu *Host* 1989. Autorica naknadno originalnom djelu dodaje proze *Žena z okolí Týru (Žena iz okolice Týra)*, *Končiny štěstí, končiny ticha (Krajevi sreće, krajevi tišine)* i *Krok, sun, krok (Lijeva, desna, lijeva)* koje kao samostalne tekstove izdaju časopisi *Tvorba* i *Slovo nejen pro muže*.³⁰ Godine 1993. izlazi proza *Křepelice (Prepelice)*, a 1995. *Když milujete muže (Kad volite muškarca)*. Nakon petogodišnje pauze Boučková završava scenarij za film *Smradi (Smradovi)* koji je 2002. godine osvojio nagrade na filmskim festivalima u Češkoj (Karlovy Vary) i Turskoj (MMF Istanbul). Prozu *Jen si tak trochu schnít (Samo tako malo istrunuti)* objavljuje 2004. godine. Nedugo nakon toga, 2009. godine se opet upušta u filmske vode i na temelju proze *Indiánský běh* piše scenarij za film *Zemský ráj to napohled (Naoko raj na Zemlji)* koji je osvojio nagradu Međunarodne federacije filmskih kritičara u Moskvi. Roman Boučkove *Rok kohouta (Godina pijetla)* iz 2008. godine zainteresirao je kako češku tako i stranu publiku (izdan je u Mađarskoj, Egiptu, Njemačkoj, Slovačkoj). Nakon njega objavljuje još prozu *Boží a jiná muka (Božje i drugo raspeće)* te zbirku pripovijedaka *Šíleně smutné povídky (Ludo tužne pripovijetke)*.³¹

3.1.1. Roman s ključem

S obzirom na to da se većina djela Tereze Boučkove nalazi negdje između fikcije i realnih događaja, moramo se osvrnuti i na teoriju romana s ključem (koja obuhvaća i pripovijetke, novele, drame, libreta i pjesme s ključem). Antonín Měšťan u svome članku *Funkce klíčového*

²⁷ Aleš Haman, «Příběhy obnažené na kost», *Literární noviny* VII, br. 16 (travanj 1996): 5

²⁸ Smolná kniha Lenke Procházkove, tekstovi Zuzane Brabcove, *Indiánský běh* Tereze Boučkove, neki od romana Jane Červenkové, Hrdý Budžes Irene Douskove i dr.

²⁹ Klára Kudlová, «Ženský román po roce 1990». *Omyly a objevy v umění 20. století* (2008): 244

³⁰ *Slovníkceskeliteratury.cz*,

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=677&hl=tereza+ouckova+> (pristupljeno: 9. 4. 2016).

³¹ Osobne internetske stranice Tereze Boučkove, <http://www.terezabouckova.cz/cz> (pristupljeno: 2. 5. 2016).

*románu*³² navodi kako se od čitatelja očekuje da sam odgonetne tko je tko, da poveže likove s osobama iz stvarnoga života, odnosno pronade ključ koji mu otvara vrata za potpuno razumijevanje djela. Kako bi to bilo moguće, te osobe moraju biti dovoljno poznate široj javnosti, a autor mora ponuditi dovoljno činjenica o njihovim životima. Budući da je glavna zadaća romana s ključem opisane osobe ismijati ili kritizirati, autor mora pisati tako da ga se za to u krajnjoj liniji ne može tužiti.

Kao boljke navodi da su ta djela uglavnom kratkog životnog vijeka, da su namijenjena publici isključivo određene zemlje i određenog doba u kojem su pisana te da čitatelji neće moći identificirati stvarne osobe i pojave. Nadalje, autor mora računati s time da će dio kritičara i čitatelja stati na stranu osoba kojima je pridijelio loše osobine, a prema njemu će zauzeti negativan stav.³³ U tom slučaju umjetnička vrijednost književnog djela može pasti u drugi plan, ali istovremeno može izazvati veliko zanimanje svojom provokativnošću.

Ono što je tipično za Terezu Boučkovu, a zbog čega je možemo dovesti u korelaciju s tim književnim podžanrom, izmjenjivanje je imena (vidi poglavlja 4 i 5). Nadalje, mijenja vrste zanimanja svojih likova, ali pri tome ostaje dosljedna.³⁴ U oba djela koja nas u ovom radu najviše zanimaju možemo vidjeti elemente romana s ključem. Osim što piše o poznatim osobama (Václav Havel i Pavel Kohout), portretira i vlastitu obitelj, kao i sebe samu. I dok je za prepoznavanje gore navedenih protagonista u knjizi *Indiánský běh* kao Monologa (Havel) i Indijanca (Kohout) dostatno znanje osnovnih povijesnih i književnih činjenica o Praškom proljeću i Baršunastoj revoluciji, ako želimo ići korak dalje moramo biti pobliže upoznati s biografijom same autorice i događajima koji su obilježili njen život.

Měšťan propitkuje problem gubljenja interesa za djelima koja su budućim generacijama vrsta enigme i koliko takvim knjigama pomaže umjetnička kvaliteta. Čak i ako djelo ima estetsku vrijednost i na neko vrijeme dođe u centar pozornosti, u jednom trenu ipak nestaje iz knjižara i knjižnica, a na kraju se njime bave samo povjesničari i povjesničari umjetnosti. Dakle, takvo djelo neće biti vrednovano prema svojoj umjetničkoj vrijednosti, već prema interesu koje je postiglo.

³² U članku ističe važnost romana i pripovijetki s ključem u češkoj književnosti, a kao primjere daje *Zbabělce i Lviče* Josefa Škvoreckog kao i *Indiánský běh* Tereze Boučkove.

³³ Antonín Měšťan, «Funkce klíčového románu», *Litteraria humanitas*, VI (1998): 263-268.

³⁴ U *Krákorámu* je Olek Krákora skladatelj, a njegova kći Manuela talent nasljeđuje od njega isto kao što su u stvarnom životu Pavel Kohout i Tereza Boučková spisateljci.

4. *Indiánský běh*

Prvijenac Tereze Boučkové možemo čitati na tri načina: kao osobnu ispovijest, povijesni dokument i kao feminističko štivo. Ta tri čitanja se međusobno nadopunjuju. Zbirka *Indiánský běh* sastoji se od četiri dijela. Proza po kojoj je zbirka nazvana opisuje događaje u disfunkcionalnoj obitelji na koju veliki utjecaj ima politička situacija. U drugom dijelu *Žena z okolí Týru* s jedne strane je vidljiva čežnja žene za djetetom koje nikako ne može začeti i zadržati, a s druge se strane paralelno prate pokušaji pronalaženja vode za iskopavanje bunara. Treći dio *Končiny štěstí, končiny ticha* posvećen je požrtvovnoj majci koja će sve učiniti za dobrobit svoje djece, a zadnji dio *Krok, sun, krok... (Lijeva, desna, lijeva)* daje uvid u probleme obitelji koja je posvojila dvoje Roma u vrijeme kad se u Čehoslovačkoj odigrava Baršunasta revolucija. Svi dijelovi, osim *Končiny štěstí, končiny ticha*, pisani su u prvom licu.

Na početku će biti opisane konkretne situacije na temelju kojih je vidljivo da se knjiga može čitati kao povijesni dokument. Prvi događaj koji je opisan u knjizi je prodiranje vojski Varšavskog pakta u Čehoslovačku. Priču prepričava *Prasklá guma* (Puknuta gumica) koja se rata boji i nitko joj ne može objasniti da se ne radi o ratu. Pogled djeteta daje perspektivu da se radilo o invaziji i slušanje pucnjeva bilo je dovoljno da zaključi da se radi o ratu iako to tako nije bilo nazvano. Uz invaziju koja je dovela cijelu obitelj do stanja očaja i pogodovala razdvajanju njenih članova te obilježila cijelo djelo gorčinom, na samome kraju opisana je druga prijelomna politička situacija, koja je dovela do slobode kako društva tako i protagonista. Radi se o Baršunastoj revoluciji.

Utjecaj režima moguće je ispitivati u više društvenih sfera. Prvi problem s kojim se Puknuta gumica susreće je nemogućnost upisivanja gimnazije, ona bez zadržke objašnjava: «Zajímá vás, proč mě nevzali na gymnázium? Byla jsem dcerou kontrarevolucionáře.»³⁵ U jednoj rečenici svaljuje krivnju na politički sustav, ali i na vlastitog oca. Iz autoričine biografije moguće je naslutiti da se radi o njenom ocu Pavelu Kohoutu, koji je u djelu nazvan *Indián* (Indijanac). Njena samohrana majka preuzela je ulogu svog bivšeg supruga te uspjela Puknutoj gumici nakon dugotrajnog traženja i ponižavanja omogućiti upis u ekonomsku školu.³⁶ Međutim, poslije toga režim joj nije prestao otežavati život, a očevo prezime ju je i dalje pratilo kada je pokušala upisati glumu: «Když jsem řekla, jak se jmenuji, předseda si mě zkoumavě prohlédl.»³⁷, a slična sudbina dočekala je i njenu sestru Lunu: «Ale to víte,

³⁵ Tereza Boučková, *Indiánský běh* (Prag: Odeon, 2007), 13.

³⁶ Ibid., 17.

³⁷ Ibid., 18.

dramaturgie na Akademii múzičkých umění, na to at' dcera přísluhovače imperialismu rychle zapomene. Nejlepší bude, když půjde pěkně makat.»³⁸ Stalno nailaženje na prepreke natjeralo je mladu Puknutu gumicu da pronade alternativni način ispunjenja svojih snova vezanih za glumu i kazalište. Jedna od mnogih umjetnika koji nisu htjeli surađivati s režimom bila je Vlasta Chramostová. I dok su neki bili potpuno ušutkani, ona je nastavila svoje djelovanje na kulturnoj periferiji.³⁹ U svome stanu organizirala je tzv. *bytové divadlo* koje je pripremilo četiri naslova u Pragu, ali i van njenog stana u Brnu i Olomoucu.⁴⁰ Autorica uvodi njen lik pod pseudonimom *Madam Kuráž* (Madam Kuraž). U njenom je stanu Puknuta gumica vježbala i pripremala se za još jedan pokušaj upisa na Akademiju, ali nakraju je opet bila odbijena.

Boučková se ironičnom rečenicom osvrće na Povelju 77⁴¹: «Staré oportunistické síly, placené zlým imperialistou, chtějí ohrozit náš socialismus! Sepsaly vylhané požadavky na obranu lidských práv a nazvaly je Charta 77.»⁴², ali i na *Antipovelju* kojom je režim pokušao «objasniti» narodu upravo ono što je Boučková napisala, da ti neki oportunisti pokušavaju nauštrb socijalističkom miru ugroziti sve ono što je komunizam u zemlji postigao. Potpis Povelje 77 za građane značio je trenutni gubitak posla ili drugu vrste progona.⁴³ Nakon što više nije mogla posjećivati predavanja u školi stranih jezika, Puknuta gumica preuzima i taj posljednji rizik te kod Madam Kuraž potpisuje Povelju 77.⁴⁴ Tim činom pokazuje da je samostalna i da joj nije potreban otac koji je dosad stvarao probleme u njenom životu. Uostalom, to je bila njena sudbina kao kćeri kontrarevolucionara.

Velika kritika komunizmu povezana je s katastrofom u Černobilu koja se dogodila 1986. Eksplozija jednog od četiriju reaktora uzrokovala je širenje radioaktivne prašine po cijeloj središnjoj i jugoistočnoj Europi. Sovjetske vlasti tri su dana prešućivale što se dogodilo, a zbog toga su naišli na kritiku cijelog svijeta. Na taj se događaj osvrće i Puknuta gumica, a to opisivanje černobilske katastrofe služi kao isticanje nepovjerenja vladajućoj garnituri kojom ionako nije zadovoljna. Sada se više ne radi samo o njoj i njenoj obitelji, nego i o njenoj nerođenoj djeci. Smatra to direktnim napadom i rušenjem njenih snova i želja: «Možná, že

³⁸ Ibid., 22.

³⁹ Pavel Janoušek, *Dějiny české literatury 1945-1989 : IV. 1969-89*, uredili: Petr Čornej, Alena Fialová (Prag: Academia, 2008), 65.

⁴⁰ Ibid., 77.

⁴¹ «Sdružení občanů usilujících o respektování lidských, občanských a politických práv, vzniklé v době totality.» Definicija preuzeta s: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=charta> (pristupljeno: 3. 6. 2016).

⁴² Tereza Boučková, *Indiánský běh* (Prag: Odeon, 2007), 29.

⁴³ Pavel Janoušek, *Dějiny české literatury 1945-1989 : IV. 1969-89*, uredili: Petr Čornej, Alena Fialová (Prag: Academia, 2008), 28.

⁴⁴ Tereza Boučková, *Indiánský běh* (Prag: Odeon, 2007), 31.

kdyby se v Černobyli nestala havárie, měla bych teď roční miminko, možná, že už by řikalo máma, dělalo by první krůčky, proč se to muselo stát zrovna předtím, než jsem otěhotněla?»⁴⁵ Pita se: «Proč jsme tu kontaminovanou vodu víc než půl roku používali? Proč nás nikdo neinformoval, co se má při takové katastrofě dělat?»⁴⁶ Nizanje pitanja koja postavlja žena koja već neko vrijeme pokušava zatrudnjeti, koja je preživjela nekoliko pobačaja, a čiji je život od djetinjstva bio obilježen komunističkim režimom podsjeća na vapaj upomoć. I prije je njen život bio pod povećalom vladajućih, nailazila je na zabrane i gledala kako joj se obitelj raspada, ali sada taj isti režim utječe na budućnost njene nerođene djece za koju nikoga nije briga. Dio s osvrtnom na katastrofu u Černobilu završava rečenicom: «Moje miminko má první narozeniny. In memoriam.»⁴⁷ To je rečenica koja u isto vrijeme izaziva spokoj i vrstu pomirbe, ali i jasno daje do znanja da to dijete, iako nije rođeno, neće biti zaboravljeno isto kao što ni zločini počinjeni socijalističkom propagandom i nedovoljnim informiranjem građana neće biti zaboravljeni. Njeno nerođeno dijete simbol je patnje kao što je i njeno izmučeno tijelo posljedica «tretmana» u Čehoslovačkoj za vrijeme normalizacije. Tu paralelu vidi i Alfred Thomas povezujući žensko tijelo koje pati i potlačeni narod.⁴⁸ Karen Gammelgaard⁴⁹ pak, problematiku knjige prikazuje kroz kontrast između kulture i prirode. Priroda u srazu s politikom gubi bitku, što ćemo kasnije vidjeti i u analizi proze *Krákorám*. U prozi *Indiánský běh* priroda je izmanipulirana kulturom, a njihova veza je neraskidiva. Na taj način nijedan pojedinac nije siguran jer se ne napada samo njegova intelektualna stečevina već i njegovo tijelo. To je najbolje prikazano u dijelu *Žena z okolí Týru*: Puknuta gumica očajnički pokušava začeti, a usporedno se prati neprestano traganje za vodom i bušenjem bunara. Suzana Kos u radu *Ideologija i identitet u djelima suvremenih autorskih autorica* povlači paralelu između jalove utrobe pripovjedačice i bunara. Utroba ne daje i ne zadržava novi život isto kao što suhi bunar ne daje vodu. Posljedica toga je podvrgavanje raznim tretmanima kojima žena riskira zdravlje i na taj način muči vlastito tijelo.⁵⁰ Država koja vlada i uništava prirodu utječe na žensku biologiju i cijelo stanovništvo.

Vidljiv je i utjecaj na status žene i njenu funkciju u društvu. I dok žene imaju potpuno pravo glasa i izjednačava ih se s muškarcima te su politički gledano ravnopravne, njihova društvena uloga je duboko podcijenjena. U *Končiny štěstí, končiny ticha* dan je uvid u

⁴⁵ Ibid., 56.

⁴⁶ Ibid., 57.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Alfred Thomas prema: Elena Sokol. «Diverse Voices: Czech Women's Writing in the Post-Communist Era». *Argument* I, br. 2 (2012), 41.

⁴⁹ Karen Gammelgaard, «Mateřství v pozdním totalitarismu». *Kritický sborník*, br. 1 (1992), 57.

⁵⁰ Suzana Kos. «Ideologija i identitet u djelima suvremenih čeških autorica». U: *Symboly władzy – władza symboli*, ur. Magdalena Dyras, Barbara Suchoń-Chmiel, Tomasz Kwok, 103.

svakodnevicu samohrane majke. Radi se o Alfi, majci Puknute gumice, koja svaki dan prolazi kroz isto:

Ráno vstane, obleče si župan, vzbudí děti, udělá snídani, vypraví děti do školy a školky, oblékne se, jde na nákup, uvaří oběd, vyzvedne děti ze školy a školky, dá jim jídlo, umyje nádobí, vypraví děti do parku, vyluxuje, utře prach, zavolá děti, dá jim svačinu, připraví večeři, zkontroluje úkoly, napustí vanu, vykoupe děti, dá jim večeři, uloží je do postelí, připraví jim oblečení na ráno, umyje nádobí, svlékne se, vysprchuje se, oblékne si noční košili, vlez do postele, podívá se na hřebečka, přečte si dopis Marii a umře.⁵¹

Na isti ili identičan način svakodnevicu opisuje još nekoliko puta. To je život umorne žene koja smije glasati na izborima, ali zbog svih obveza koje ima na dnevnom rasporedu gubi svoj identitet, a ako se tome doda da u isto vrijeme «mora» paziti što o svemu misli društvo dobiva se jasna slika realnog položaja žene u socijalizmu:

Ve dne je tím, kým ji chce bedlivé okolí mít. Ráno pracující, běžící na tramvaj do zaměstnání, odpoledne soumarem, táhnoucím těžké nákupní tašky, a večer matkou, která vaří nebo pere nebo žehlí nebo luxuje nebo maže svačiny na zítřek nebo všechno najednou a ještě něco k tomu.⁵²

Upotreba dugih suhoparnih rečenica koje se protežu kroz nekoliko stranica uvlače čitatelja u živote žena koje su svaki dan obavljale beskrajne zadaće kao majke, žene i supruge toga doba. Međutim, njihov život kao život kućanice, odgajateljice i njegovateljice ne prestaje ni nakon što im djeca odrastu. Na primjeru Alfe vidimo da je, nakon što su njena djeca postala dovoljno velika da se počnu brinuti sama o sebi, ona bila primorana preuzeti ulogu starateljice o vlastitom ocu:

Ráno vstane, oblékne se, udělá tatínkovi snídani, připraví mu oběd, jde do práce, cestou domů nakoupí, dá tatínkovi svačinu, prohlédne si s ním album s maminčinými fotografiemi, udělá večeři, sedne si s tatínkem k televizi, v devět hodin si pustí Hlas Ameriky, v deset tatínka uloží, připraví mu oblečení na ráno, umyje nádobí, svlékne se, vysprchuje se, oblékne si noční košili, vlez do postele, spolkne prášek na spaní a usne.⁵³

⁵¹ Tereza Boučková, *Indiánský běh* (Prag: Odeon, 2007), 64.

⁵² *Ibid.*, 69.

⁵³ *Ibid.*, 75.

Glavne predstavnice žena u djelu (Puknuta gumica, Alfa i Luna) su pomirene sa svojim ulogama u obitelji i odnosima prema muškarcima i ne trude se mijenjati ih, dok s druge strane prkose sustavu, svaka na svoj način. Luna i Gumica kao djevojke poštuju oca koji nikad nije uz njih, a svojoj požrtvovnoj majci stvaraju probleme dok ona u isto vrijeme traži idealnog muškarca koji bi trebao riješiti kaos u njoj kući. Kos prema Oates-Indruchovoj vidi priklanjanje patrijarhatu kao potkopavanje vladajuće ideologije jer između dvaju sustava vrijednosti, patrijarhata i socijalizma, odabiru prvi te na taj način pokazuju otpor prema režimu i promoviraju zapadne vrijednosti.⁵⁴ Tri glavne protagonistice predstavljaju tri različita ženska tipa. Alfa je prije svega požrtvovna majka, Puknuta gumica želi postati majka, a glavna preokupacija Lune je da se šminka i izgleda kao sređena žena sa Zapada. Međutim, u socijalističkoj Čehoslovačkoj to izgleda malo drukčije. U glavama mladića i djevojaka toga doba postoji težnja za ostvarivanjem zapadnjačkih ideala koji se tiču mode i izgleda, ali izvedba je otežana. Tako Luna umjesto prave šminke koristi kremu za cipele, odjeća se nasljeđuje, prekraja i prilagođava jer za novu nemaju ili nije dostupna. Od žena se traži da ostvare gore navedena očekivanja, tj. pretpostavlja se da će ispuniti svoje društvene uloge, ali im se pri tome ne olakšava. Za sve se trebaju pobrinuti same, od obitelji preko vlastitog života do pomaganja u građenju socijalističke Čehoslovačke u isto vrijeme.

Vodeća se ideologija ne upliće samo u živote žena, nego se proširuje i na planiranje obitelji u cjelokupnom smislu, a svaka nada koja se rodi na kraju bude ugašena. Socijalizam, koji obećava ljepšu budućnost, vidljiv je u lažnoj trudnoći koja je kod Puknute gumice trajala nekoliko tjedana:

Po čtrnásti dnech, kdy jsem snídala nakládané okurky, obědvála rybičky pokapané citrónem a večerela střídavě kremžskou a plnotučnou hořčici, se na prádle objevila krev a já se v zoufalé naději nechala převézt do nemocnice, by mi tam zachránili dítě, které jsem nečekala.⁵⁵

Ta lažna trudnoća simbolizira lažnu nadu i sigurnost koju režim velikodušno obećaje, a koje se ipak na posljetku ne ostvare te na kraju ostavlja samo osjećaj izigranosti i prevare. Lažne sigurnosti koje sustav pruža, a donekle su vidljive su posao, mirovina i ostvarivanje ljudskih prava. Kao što žena u lažnoj trudnoći ima simptome poput rasta trbuha, a u njoj utrobi nema ploda, u totalitarističkom režimu nema čvrste podloge za ostvarivanje gore navedenih

⁵⁴ Suzana Kos. «Ideologija i identitet u djelima suvremenih čeških autorica». U: *Symbole władzy – władza symboli*, ur. Magdalena Dyras, Barbara Suchoń-Chmiel, Tomasz Kwok, 102-103.

⁵⁵ Tereza Boučková, *Indiánský běh* (Prag: Odeon, 2007), 51.

lažnih nada. Nakon što žena shvati da je trudnoća bila samo puka želja, fizički neostvarena, nastupa razočaranje, jednako kao što do njega dolazi nakon što obećanja dana od strane režima ostanu neispunjena. Posljedice mogu biti dugotrajne i u oba slučaja očitovati se na psihofizičkom planu, kako pojedinca, tako i društva. U ovome slučaju radi se o začaranom krugu jer glavna protagonistica nije mogla zatrudnjeti zbog utjecaja režima na njeno tijelo, a njena patnja uzrokovana nemogućnošću ostajanja u drugom stanju i zadržavanja ploda dovela je do lažne trudnoće.

Nakon što Puknuta gumica i *Valčík*⁵⁶ (Valcer) odustanu od mukotrpnih pokušaja osnivanja vlastite obitelji prirodnim putem odluče se na posvajanje. Taj proces nije lišen utjecaja cjelokupne političke situacije te nailaze na upitnik:

Jak vypadá ten dotazník? Je hodně podrobný? Do kterého kolena se musíme vyzpovídat? Kdo všechno bude rozhodovat, jestli se k tomu hodíme? Zaměstnavatel? Uliční výbor? Strana? Vláda? Stát?

V jeho zájmu nebylo, abych studovala, byla držitelkou cestovního pasu, dělala něco jiného než uklízečku, dokonce abych v něm žila ... V jeho zájmu také nebylo, aby moje maminka viděla své děti, které odešly žít do ciziny, protože jeho zájem jim nedovolil studovat a pracovat podle schopností. V jeho zájmu nebylo, aby máma poznala děti svých dětí, jež se v cizině narodily, bez povolení, vyrovnání...

Proč by bylo v jeho zájmu, abychom si osvojili dítě, když nemůžeme mít vlastní? Proč nemůžeme mít vlastní? Kdo je ten stát?⁵⁷

Putem upitnika za posvajanje ispituju se najsitniji detalji, a odluku donose oni koji joj od djetinjstva zagorčavaju život. Čitatelj odmah ne može zaključiti kritizira li ona politički sustav ili oca. I time u korelaciju dovodi vladajuću ideologiju i vlastitog oca, kojeg nije pretjerano zanimalo što se događa s njom, majkom, bratom i sestrom. U isto vrijeme kad se bori protiv režima, otežava život svojoj kćeri i nije ništa bolji od njega. Ona više nema pravo izbora kada je riječ o majčinstvu, a njena zadnja mogućnost da postane majka je ograničena.⁵⁸

Nakon godina života u nepovoljnim političkim okolnostima, napokon dolazi do preokreta situacije i počinje Baršunasta revolucija. Taj događaj autorica koristi za produblјivanje svoje kritike komunizma. Kao što će kasnije biti vidljivo u djelu *Krákorám*, cijelu situaciju ironizira

⁵⁶ Drugi suprug Puknute gumice koji je ispunjavao sva njena očekivanja i s kojim je bila spremna osnovati obitelj.

⁵⁷ Ibid., 54.

⁵⁸ Suzana Kos. «Ideologija i identitet u djelima suvremenih čeških autorica». U: *Symbole władzy – władza symboli*, ur. Magdalena Dyras, Barbara Suchoń-Chmiel, Tomasz Kwok, 103.

i može se naslutiti da su njena očekivanja od razvoja nabolje donekle mala. I prije nego što je sama revolucija počela, Puknuta gumica bojala se za svog supruga, ali se i bojala da joj režim ne oduzme posvojenog sina jer, kako kaže, komuniste je zabavljalo uništavati ljude iznutra.⁵⁹ Nakon opisa revolucionarnih događaja, autorica se kritički osvrće i na novi sustav. U jednom odlomku sažeta je problematika kolektivne krivnje, a ironijom opisuje kako su pripadnici sigurnosne jedinice ispunjavali zapovijedi kroz nekoliko mjeseci bez da se pitaju jesu li te zapovijedi ispravne. Ironija svoj vrhunac dobiva u rečenici:

[...komunisti] popravili jen několik desítek lidí, jen několik stovek jich připravili o život, zastřelili na útěku, uštvali u lágrech, jen několik tisíc pozavírali na léta do cel, několika milionům zničili morálku, iluze. Život.⁶⁰

Ne umanjujući krivnju bivšeg režima, pripovjedačica mu se istovremeno podsmjehuje i relativizira njegovu snagu. S druge strane, nova politika osjećaj krivnje pokušava prebaciti na cijeli narod. Dobivamo dojam da je svatko u nekoj mjeri kriv:

[...] odpust'ťme si, co jsme si, všichni jsme kolaborovali, všichni jsme vytvářeli totalitu, tajný agent StB i topič i hlídač i kominík, samet, něha, na komunisty neuplatňujeme princip kolektivní viny, byli špatní , ale i dobří [...]⁶¹

Poistovjećivanjem ljudi koji su bili primorani slijediti zapovijedi i političara koji su te zapovijedi davali relativizira se osjećaj krivnje. Upravo ta ironija vidljiva je i u sljedećem obrađivanom djelu u kojem se na identičan način dovodi u pitanje nježnost Baršunaste revolucije, ali i njene posljedice.

⁵⁹ Tereza Boučková, *Indiánský běh* (Prag: Odeon, 2007), 84.

⁶⁰ Ibid., 85.

⁶¹ Ibid.

5. *Krákorám*

Uz *Indiánský běh*, djelo u kojem najviše do izražaja dolazi autoričin pogled na razdoblje normalizacije jest *Krákorám*. U toj kratkoj prozi kroz nekoliko generacija jedne obitelji vidimo utjecaj društvenih promjena na život pojedinca. Za razliku od osvrta na političku i društvenu zbilju u prethodnom djelu, Boučková ovdje ostavlja dojam nesigurnosti i gorčine prema toliko očekivanim promjenama. Njena osobnost kroz nesigurnu junakinju prodire na vidjelo. Osuđuje komunistički režim, ali nakon Baršunaste revolucije, nakon što je napokon mogla objaviti svoju operu, glavni lik Manuela ne vidi spas u kapitalizmu koji je došao. Tehnički se uvjeti jesu poboljšali, imaju nove uređaje u kući, ali pojavljuju se novi problemi poput privatizacije i korupcije.

Javlja se prevelika razlika između dvaju sustava. Ljudi su se tijekom četrdeset godina previše navikli na jedan način funkcioniranja i iako on nije bio dobar, bio je siguran. Imali su skromnu, ali sigurnu budućnost, a sada im više nitko ne može ništa jamčiti.

U deset poglavlja opisuje se četrdeset godina razvitka obitelji koja se mijenjala, širila i smanjivala, uvijek pod okriljem političke situacije. Iako su u prvom planu svakog poglavlja protagonisti, zabilježena je jasna slika događanja u to vrijeme. Stoga ne možemo govoriti o obiteljskoj kronici u kojoj su u fokusu bračni problemi ili problemi majčinstva.⁶² Ponekad se jasno opisuju povijesne činjenice, dok u drugim situacijama čitatelj mora pogađati o čemu se točno radi. Ispreplitanje fikcije i zbilje uz usporedno zamagljivanje činjenica jedna je od poveznica pisanja Boučkove i romana s ključem. *Krákorám* djelomično ima i elementne autobiografije u kojima nailazimo na pojedinosti iz života Tereze Boučkove, kao što je posvajanje djece, selidba u prirodu i sl.

Na samom početku vidljiva je kritika komunističkog režima koji je obitelji sve oduzeo kad je Mariji bilo 13 godina: «Komunisté rodině všechno vzali: půl továrny a celou motorku značky B.S.A., na které táta Matyáš závodil a nikdy nedojel na horším než třetím místě!»⁶³ Takav početak određuje i nagovještava ton ostatka djela. I iako se radi o fiktivnoj zemlji Tramtáriji, možemo zaključiti da je riječ o Bugarskoj. Do tog se zaključka dolazi ako u obzir uzmemo autobiografske elemente putem kojih se majku Tereze Boučkové dovodi u korelaciju s Marijom. Naime, Anna Kohoutová rođena je 1932., a ima bugarske korijene.⁶⁴ Sljedeći dokaz koji potvrđuje tvrdnju je podudaranje godina Marijina lika sa osnutkom Narodne

⁶² Irena Zitková, «Umění kondenzace», *Tvar* IX, br. 19 (1998): 22.

⁶³ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 7.

⁶⁴ Preuzeto s web stranice *Filmová databáze* <http://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/57563-anna-kohoutova.html> (pristupljeno: 5. 5. 2016).

republike Bugarske. Naime, Mariji je bilo 13 godina kada se u Tramtáriji dogodio komunistički prevrat, što približno odgovara godini osnutka već navedene republike.⁶⁵ Zanimljiv je i detalj da se u Bugarskoj kimanje koristi za «ne», a pokret glavom lijevo-desno za «da», što je navedeno i u samome djelu.⁶⁶

Nakon boravka u Tramtáriji cijela obitelj vraća se u Čehoslovačku gdje se komunistički prevrat dogodio 1948. Ovdje im režim više nije mogao nauditi i osjećali su se sigurnije jer više ništa nisu imali. Režim je ogolio cijelu obitelj i ostavio im samo ono potrebno za osnovno preživljavanje.

Když bylo Marii šestnáct, žila už celá rodina ve své původní vlasti a komunistický puč, který tu v roce 1948 nastolil diktaturu proletariátu, už jí ublížit nemohl. Kromě peřin, nástěnných hodin a porcelánové sošky tanečnice a ulomenou a špatně slepenou nohou, nebylo v pronajatém 1+1 pavlačového domu nic, co by se dalo znárodnit.⁶⁷

Iz citiranog odlomka vidljiva je svijest toga razdoblja. Ljudi su bili naučeni na malo i malo je moralo biti dovoljno, a materijalne stvari nisu imale veliku važnost kao što je tome kasnije, u doba kapitalizma.

U prvom se poglavlju također opisuje i atmosfera koja je vladala među mladima za vrijeme režima. Uz puno sarkazma opisuje grupu u kojoj su se ostvarivala ljepša i ispravnija sutra. Cinički naglašava da su sva mlada srca gorjela za jednog mladog muškarca, a taj muškarac bio je *drug*. Jedino *drug* može donijeti sreću mladoj ženi, to ne može biti samo običan muškarac, dječak ili momak. Nastavlja s emotivnim opisom ljubavi druga prema komunizmu i glavnim nositeljima te ideologije. Možemo reći da se ovdje povlači paralela između Marije kao mlade žene, čije će srce kasnije gorjeti za Olekovim⁶⁸, s Olekovim čije srce trenutno gorljivo žudi za idejama komunizma, za Staljinom. U istom odlomku parodira «Soubor Julia Fučíka»⁶⁹ koji je preimenovan u «Soubor Julia Čufíka».⁷⁰

⁶⁵ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 7.

⁶⁶ *Ibid.*, 8.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ Ako smo ustanovili da je Marie Anna Kohoutová, Olek Krákora je Pavel Kohout.

⁶⁹ Julius Fučík bio je češki skladatelj vojne glazbe po kojem je ime dobio spomenuti zbor. Bitno je napomenuti da isto ime dijeli s češkim komunističkim novinarom kojeg su pogubili nacisti.

⁷⁰ Emil Rhounek smatra preuzimanjem i recikliranjem onoga što je već napisala. Upravo to premetanje slova u imenu smatra nedostatkom autoričine stvaralačke inovativnosti.

[...] někdo ji přivedl do souboru, kde se uskutečňovaly lepší spravedlivé zítřky, kde všechna upřímná srdce všech upřímných děvčat hořela pro jediného mladého muže – soudruha.

V Souboru Julia Čufíka hrál na klavír, skládal a někdy i (nádherně) zpíval. Jeho srdce plálo pro myšlenky komunismu, Marx mu byl bratrem, Engels bratrancem a Stalin, ach Stalin!⁷¹

I dok se Olek připravoval bojovat za komunizmus, Marija se pripravovala za brak: «Na život vdané ženy se svědomitě pripravovala v rodinné škole.»⁷² To je, prijíe upoznavanja s komunizmom (koji joj paradoksalno donosi supruga), njena jedina zadaća.

Osvrtanje na smrt Staljina i Gottwalda zanimljivo je iz tri aspekta. Potvrđuje nam da se radi o činjenicama koje su kronološki poredane, a Marijina trudnoća ukazuje na autobiografske elemente: «Už v první půli roku následujícího, ach, zemřel Stalin, uchlastal se Gottwald a Marínka! Zčistajasna slehla.»⁷³ Odmah nakon toga Marínka je zatrudnjela. Radi se o 1953. godini, odnosno o godini kada je rođen autoričin brat Ondřej.⁷⁴ Da razvoj događaja ima svoje temelje u realnom životu obitelji autorice, ukazuje i opis posvajanja djece koja nisu bijelci: «Dva chlapce jsme zplodili administrativně, třetího, po absolvování rychlokurzu střelby z palných zbraní, fyzický.»⁷⁵

Nakon zadivljenosti komunizmom, Olek je postepeno postaje protivnik te ideologije. I upravo kada je počeo okretati leđa režimu, u potpunosti je okrenuo leđa svojoj supruzi. Tako to svojim riječima opisuje Manuela: «Olek se na životě neukrátil, naopak. Ta dramatičná noc ho vrhla v náruč svobody.»⁷⁶ Nakon dramatične noći u kojoj je došlo do invazije vojske Varšavskoga pakta u Prag, Olek je postao slobodan čovjek. Odustao je od svoje ljubavi prema režimu i prema ženi s kojom je proveo dio života. Na isti način odigravala se drama u životu Tereze Boučkové, to je bila prijelomna noć u životu njene obitelji. Pavel Kohout potvrđuje svoje neslaganje s trenutnim vodstvom Čehoslovačke i okreće novu stranicu u svome privatnome životu. Njena majka u tom trenu ostaje sama s troje djece o kojoj treba brinuti. I ta nova situacija nije joj išla na ruku, nije bila spremna na to, no iako je nitko nije pripremio za

⁷¹ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 8-9.

⁷² Ibid., 8.

⁷³ Ibid., 9.

⁷⁴ Jana Nekolová, «Urozený barbar Ondřej Kohout». *SANQUIS*, br. 71 (2009): 34

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 12.

takvu situaciju, odlučno nastavlja dalje: «Dokonce ani nebyla připravená jít se rvát za život svůj, ale naučila se to, jako se neplavec vhozený do vody naučí plavat.»⁷⁷

Za razliku od prvih dvaju poglavlja koja su pisana u er-formi, treće je poglavlje pisano u ich-formi. Pripovijeda ga Manuela, a kao prvu stvar nakon svoga imena navodi kako je prvorodena kći virtuoza na klaviru. Ne predstavlja sebe samu već piše o svome ocu koji je poznat po cijelome svijetu: «Jmenuji se Manuela a jsem prvorozená dcera klavírního virtuosu a skladatele Oleka Krákory...»⁷⁸ Njen način opisivanja vlastitog oca, odnosno ponos s kojim ističe čija je kći možemo protumačiti kao idealiziranje očinske figure, ali i kao parodiranje i spisateljičin sarkastičan osvrt na odnos s vlastitim ocem Pavelom Kohoutom. Vrhunac sarkazma vidimo u hiperboličnoj rečenici: «Všechny bohulibé vlastnosti... předal mi pouze otec, jeho jméno budiž pochváleno.»⁷⁹ Otac Tereze Boučkove bio je pisac, a ona je naslijedila njegov talent.

Pripovjedačica uvijek posebno naglašava da je nečija kći ili supruga, odnosno da bez muškarca nema vlastiti identitet. Nikad nije samo Manuela, skladateljica. Ponavljanjem tih identifikacijskih odrednica dodatno se naglašava njezina podređenost.

Osvrt na situaciju na pošti gdje joj je rečeno kako da dobije dijete ukazuje na to koliko je duboko režim bio upleten u sve sfere privatnoga života, isto kao što je u prethodno analiziranoj prozi to bilo vidljivo kod upitnika za posvajanje. Podređenost pripovjedačice u odnosu s muškarcima vidljiva je i u opisu toga što tko treba raditi kako bi žena začela dijete:

Na poště mi řekli, že po určitých cvicích dostane žena miminko. Poctivě jsem cvičila ráno i večer a někdy i poledne, ale miminko jsem nedostala.

Úřady nám nakonec dva chlapce přidělily, manžela povýšili. Poslali ho na speciální střelecký výcvik a teprve tam se dozvěděl, k čemu to své fidlátko vlastně má. Když přijel domů, tasil na mě zbraň a vykřikl: Pracky nahóru, kaťata dólu!

A tak se stalo, že jsem to miminko přece dostala.⁸⁰

U nekoliko navrata Manuela opravdava komunizam. U trećem poglavlju, u kojem je čitatelj tek upoznaje, njen suprug policajac direktno je povezan s izvršavanjem odluka vlasti, njihov život je miran i žive u skladu s prirodom te nema otvorenih naznaka da im režim smeta. Živjeli su inkognito, imali su malu kuću i u toj kući mali stol, više im nije trebalo. U tim trenucima Manuely se činilo da je u cijeloj republici sve u redu i da ne treba u principu

⁷⁷ Ibid., 13.

⁷⁸ Ibid., 23.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ibid., 24.

ništa mijenjati. Opisuje pogled na svijet prosječnog čovjeka kojem je dovoljno malo kako bi preživio: «Žili bychom si pěkně spokojeně, hýčkání životními jistotami – práci pro každého, zdravotní péčí zdarma a posléze důchodem, sice nízkým, ale pravidelným [...]»⁸¹ [...] Žili bychom si spokojeně uměřeně – kafe za dvanáct korun, hermelín za pár a též vepřových řízků jsme se o vánocích nacpali dle libosti.»⁸² Međutim, ono što je poljuljalo njihovu stabilnost i egzistenciju umjetnički su geni koje je naslijedila od oca: «Žili bychom si uměřeně prověřeně, až do smrti smrťouci, kdyby se ve mně zničehonic a ze dne na den neozvaly geny.»⁸³ Jedno od glavnih oružja protivnika komunizma bila je umjetnost. Nje nije bilo na popisu osnovnih ljudskih potreba (osim ako nije služila za izgradnju društva ispranih mozgov) i sve dok su kava i hrana bili jeftini, a svatko je mogao dobiti kakav-takav posao, nije bilo potrebe da pisci pišu, glazbenici skladaju, a slikari slikaju.

U trenu kad počinje skladati, Manuela postaje Manuela i prestaje biti kći poznatog virtuozu i supruga policajca: «...Bylo podzimně pošmurno, přestože rtuť teploměru vyšplhala až ke čtrnácti stupňům, když jsem si já, Manuela, sedla ke stolu a začala psát.»⁸⁴ Odmicanje od obiteljskih dužnosti koje joj društvo nameće omogućuje joj da bude ono za što je predodređena, a na taj način oslobađa ženu u sebi od muškaraca u svom životu. Nakon što je napisala operu koja se nije svidjela komunističkim vlastima i zbog koje je njezin suprug Mojmir bio degradiran, a naposljetku ostao bez posla u policiji, Manuela opet gubi svoju slobodu i opet postaje kći skladatelja Krákore i supruga Mojмира Abcdefgh.⁸⁵ Iz toga proizlazi povezanost političkog utjecaja s identitetom pojedinca. Mojmirov gubitak posla odmah je vraća u surovu stvarnost nakon čega shvaća koliko je režim jak. Vraća je u kolektiv, u ovom slučaju obitelj, s kojom je poistovjećena i svaki njen čin ima posljedice koje se odražavaju i na druge. Njen individualni identitet opet postaje nevažan.

U četvrtom se poglavlju po prvi put počinje javlja vremenska prognoza kao nagovještaj Baršunaste revolucije. Prva rečenica označuje neočekivanost početka promjena: «Všechno nasvědčovalo tomu, že listopad bude, jako obvykle nástupem déletrvajících mrazů.»⁸⁶ Studeni bi kao i inače trebao biti početak dugotrajne hladnoće, a u ovom prenesenom značenju samo još jedan hladan mjesec pod okriljem režima, režima koji je imao natprirodnu jačinu. Datum je 13. studeni 1989. godine, a samo 4 dana nakon toga počet će Baršunasta revolucija. Igra se riječju *srážka* koja može značiti veliku količinu kiše ili snijega, ali i sudar, svađu, tučnjavu:

⁸¹ Ibid., 27.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid., 30.

⁸⁶ Ibid., 29.

«Čtyři dny nato byly na Národní třídě vydatné srážky, ovšem nikoli ve formě deště či sněhu.»⁸⁷ te postepeno uviđamo da se značenje ne odnosi na vremenske nepogode, već na zbivanja u studenom 1989. godine: «...avšak podzim 1989 Léta Páně byl srážkově naprosto výjimečný [...]»⁸⁸ Na hlavy spoluobčanů padaly pendreky!»⁸⁹

Godine 1989. organizirano je nekoliko prosvjeda. Prvi koji je zabilježen održavao se od 15. do 20. siječnja, a sastojao se od niza akcija povezanih s obilježavanjem smrti Jana Palacha. Sve je zaustavila policija, a osam sudionika, uključujući i Václava Havela, bilo je kažnjeno i zatvoreno na razdoblje od dva do dvanaest mjeseci. Sljedeće prosvjedne aktivnosti odigravale su se početkom svibnja kada je policija opet intervenirala. Dana 29. lipnja izdan je proglas u organizaciji potpisnika Povelje 77 *Několik vět* (Nekoliko rečenica) koji je tijekom nekoliko tjedana potpisalo oko 40 000 građana. Protiv tog proglasa vodila se kampanja u časopisu *Rudé právo*. Protestne akcije protiv režima održavale su se u cijeloj republici 21. kolovoza, a posljednje demonstracije prije same Baršunaste revolucije održale su se 28. listopada u Pragu povodom održavanja proslave stvaranja samostalne Čehoslovačke.⁹⁰ Na sve gore navedene događaje Manuela se osvrće u svom pripovijedanju i naziva ih *přírodní anomálie*. Navodi da se ponavljaju redovito kao godišnja doba – što odgovara periodičnim demonstracijama tijekom 1989. Sve te demonstracije na prvi pogled nisu polučile veće rezultate i sada je samo bilo za očekivati što će ponuditi zima, ali Manuela, poučena prijašnjim pokušajima, nije očekivala puno: «Docela se zdálo, že tato přírodní anomálie bude jako již několikrát v tom roce pouze jakousi epizodou v pravidelném koloběhu čtyř ročního období [...]»⁹¹ Unatoč očekivanjima da će ovo biti još samo jedan ispad u nizu, priroda se budi iz svoga sna i ljudi se aktiviraju. Manuela opisuje događaje koji su se odvijali u studenom 1989. i osvrće se na zahtjeve studenata za smjenom Miroslava Štěpána koji je bio tajnik gradskog odbora Komunističke partije Čehoslovačke.⁹² Skandiranjem *Na Štěpána bez Štěpána* tražila se njegova ostavka, kako na dan svetoga Stjepana (Štefanje) više ne bi imao nikakvu funkciju u vladi. Taj zahtjev opisuje ironijom: «...takže ten požadavek byl nejen aktuálně předvánoční, ale také aktuálně politický.»⁹³ Iako nijedna demonstracija sama za sebe

⁸⁷ Ibid., 29.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Karolina Adamová i Pavel Mates, *České dějiny v datech: 1945-1999* (Prag: Linde, 2000), 49.

⁹¹ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 29.

⁹² Hugh LeCaine Agnew, *Češi a země Koruny české*. (Prag: Academia, 2008), 405.

⁹³ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 29.

nije polučila veći uspjeh i srušila režim, uzastopno ponavljanje dovelo je do njegovog oslabljivanja.⁹⁴

Zbog svoje opere Manuela je završila u zatvoru, a nakon izlaska iz njega dočekala ju je revolucija u punoj snazi. Prva pomisao bila joj je da se narod napokon probudio, no brzo se korigira i uviđa da je češki narod samo bio strpljiv i neishitren: «[...] vlastně ne, on nespal, on jenom trpělivě čekal, až to bude bezpečné, až to nikomu neublíží, až to bude něžné, ano, také sametové a bude to na osm písmen.»⁹⁵ Vlast je počela gubiti svoju snagu, a to je bila slabost koju je trebalo iskoristiti.⁹⁶

Vrlo realno, u maniri kroničara, Manuela nastavlja opisivati tijek revolucije: «Populární herci přestali hrát divadlo. Populární zpěváci začali zpívat protestsongy.»⁹⁷ Dělníci a rolníci, spolu s pracující inteligencí, se k té revoluční idyle přidávali jako jeden muž.⁹⁸ Ovakvo šture nabranje činjenica približava ovu prozu povijesnom dokumentu o događajima koji su od ogromne važnosti za to povijesno razdoblje.

Doživljaje Baršunaste revolucije privodi kraju kratkim i jasnim izjavama odvojenim zarezima: «Všechno se dařilo, transparenty se mávalo, panovník dokejšal, odešel na klidný odpočinek tak jako ostatní jeho věrní teroristé, pravda a láska zvítězila nad lži a nenávisť.»⁹⁹ Kratko i jasno zaključuje tu epohu i vrijeme je da se uživa u plodovima borbe koja se na kraju isplatila. Euforija iz centra Praga preslikava se i na Manuelin osobni svijet i na prirodu: «Náš pes začal výt. K němu se přidal výstražným kokrháním kohout, slepice zděšeně kdákaly, kakaový chlapeček se rozbrečel a manžel statečně zamával praporem a zanotoval naši hymnu.»¹⁰⁰ Zvukovi prirode metaforički prikazuju opće slavje nacije zbog pada diktature.

U šestome dijelu Boučková preko Manuele i njene opere opisuje svoja očekivanja za prvijenac *Indiánský běh*. Na taj način dobivamo uvid u stanje književnosti prije i nakon Baršunaste revolucije i rušenja režima. Njenu operu, koja je bila dugo najavljivana, o kojoj se naveliko šaptalo, nema tko objaviti:

⁹⁴ Lenka Kalinová, *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969-1993* (Prag: Academia, 2012), 328.

⁹⁵ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 32.

⁹⁶ Lenka Kalinová u svojoj knjizi situaciju opisuje identično, ali manje poetično: «Důležité bylo, že se veřejnost přestala obávat dřívější zdánlivé všemocnosti tohoto vedení.» Rezultate svojih probuđenih sunarodnjaka i pad rezigniranog diva Manuela opisuje s velikim olakšanjem, kako je sve išlo vrlo lako, vojska nije napadala isto kao ni policija. A Kalinová to pripisuje upravo trudu građana: «Generální stávka se pak stala mobilizací pracujících v celé zemi. Pod tímto tlakem se vedení vzdalo bez vojenského zásahu v podstatně snadno...» Lenka Kalinová, *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969-1993* (Prag: Academia, 2012), 328-329.

⁹⁷ Kao što su: *Modlitba pro Martu* Marte Kubišove, *Náměšť* Jaroslava Hutke ili *Až se k nám právo vrátí* kvinteta. Izvor: *Spirituál*. http://kultura.zpravy.idnes.cz/sametovym-pisnim-kraluje-modlitba-pro-martu-f3n-hudba.aspx?c=A071107_154114_hudba_kot (pristupljeno: 4. 5. 2016).

⁹⁸ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 33.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid., 34.

Vždyť jsem opisy partitury odnesla k posouzení hned několika hudebním skladatelům, ale protože se tak stalo ještě před listopadem, byli všichni přechodně už dvacátý rok kotelníky a skladníky a vodoměřiči, a vždy pár let nebo měsíců vězni.¹⁰¹

Boučková se tu dotiče još jednog problema koji je i nju samu obilježio, a to je cenzura u vrijeme komunizma. Piscu su morali od nečega živjeti i bili su spremni raditi bilo što kako bi prehranili sebe i svoje obitelji.¹⁰² I iako je bilo za očekivati da će objavljivanje umjetničkih djela postati lakše bez ideologije koja diktira teme, javio se novi problem, a to je bio problem birokracije. Manuela nije mogla postati članica Društva skladatelja (*Obec skladatelů*) jer dosad nije objavila nijednu skladbu. Društvo skladatelja očito predstavlja Društvo pisaca (*Obec spisovatelů*) u koje se mogao učlaniti pisac koji je imao objavljenu barem jednu knjihu.¹⁰³ Boučková kritizira paradoksalnu situaciju u kojoj pisac može pristupiti Društvu samo ako mu je objavljeno djelo, a još je donedavno objavljivane djela bilo pod strogom rukom politike: «A tak jsem se přihlásila do nově ustavené Obce skladatelů, ve které nebyli již více umělci spjatí s minulým režimem. Podmínkou vstupu byla alespoň jedna provedená skladba, achbože a panebože, ale já přece nikomu nic neprovedla!»¹⁰⁴ Da za književnike nije krenulo nabolje i da isti problemi postoje i u vrijeme izdavanja *Krákoráma* potvrđuje: «S velkým napětím jsem čekala, co bude po listopadu? A po listopadu byl prosinec. A po prosinci leden a po lednu únor a po únoru březen a duben a květen a červen a červenec...»¹⁰⁵

Václav Havel opisan je kao čovjek koji je još jučer bio otpadnik i izdajica, a dugo su za njega znali samo slični njemu.¹⁰⁶ Neki od tih izdajnika bili su i članovi njene obitelji. Havel i Kohout su bili prijatelji, a Anna Kohoutová je s Havelom imala poseban odnos. Martin C. Putna u svojoj knjizi o prvome češkome predsjedniku spominje korespondenciju između njih dvoje, a Annu Kohoutovu označava kao njegovu tadašnju ljubavnicu.¹⁰⁷ U teatralnom opisu Havelovog preuzimanja dužnosti predsjednika možemo iščitati kritiku nove političke elite: «Na trůn ho přesadili rovnou ze spřátelené tankové hlavně, přitom sám na vlastní kůži poznal

¹⁰¹ Ibid., 37.

¹⁰² Npr. Ivan Klíma bavio se fizičkim poslovima.

¹⁰³ To potvrđuje i Pavel Janoušek u svome članku «Chcete mne?» *HOST* XXVII, br. 6. (2011): 2.

¹⁰⁴ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 37.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Martin C. Putna, *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století* (Prag: Knihovna Václava Havla, 2011), 191-192.

chut' komunistického kriminálu¹⁰⁸, přitom tam všechny, kteří ho mohli být jen notou ohrozit, na léta posílal.»¹⁰⁹ Novog demokratskog predsjednika ovdje se dovodi u vezu s totalitarnim režimom i ukazuje na njegovu nedodirljivost.

Novi predsjednik voli modernu glazbu, ne puši i ne pije te vodi uredan obiteljski život. Izvrtanjem činjenica iz privatnog života Václava Havela autorica parodira stvarne događaje koji su vodili k ekonomskoj krizi na početku novoga desetljeća dovodeći ih u vezu s novom nadom koju predsjednik predstavlja. Kao jedan od čudnih simbola «novoga doba» navodi da je na čelo Savezne skupštine (Federální shromáždění) «[...] byl zvolen komunist, hrdina dávných dnů roku šedesátého osmého.»¹¹⁰ Radi se o Aleksandru Dubčeku.¹¹¹ Iako je odigrao veliku ulogu u danima Praškog proljeća, za pripovjedačicu je prije svega bio komunist. Sljedeća osoba čije vraćanje na vlast propitkuje je Marián Čalfa¹¹²: «Ještě zvláštnější znamení nové doby: Premiérem nové federativní republiky se stal komunist – pendrekovec.»¹¹³ Na ovaj način propituje se osjetljivost nove političke elite za osjećaje onih kojima je bivši režim ozbiljno naudio. Licemjerje političkih preobraćenika kritizira se i ranije u djelu. Pripovjedačica te ljude proziva kukavicama koje su za vrijeme normalizacije zdušno ispunjavale svoje funkcije, a kada su vidjeli da se stvari mijenjaju, okrenuli su se novoj vladajućoj garnituri: «Mnoho z nich muselo léta trpět v mimikry milicionáře, brigádníka socialistické práce, nositele řádu Klementa Gottwalda, zasloužilého umělce, držitele odznaku Státní bezpečnosti..., ó, jak strašně těžké bylo neprozradit svou pravou, pravicovou tvář!»¹¹⁴ Gotovo je nemoguće te rečenice poistovjetiti s Manuelom koja je uvijek bila umjerena u kritiziranju vladajućih. Jasno je da ovdje progovara Boučková koja se ni u jednom trenu nije kompromitirala kako bi si olakšala život, borila se i prkosila režimu na razne načine, dok je drugima jednostavnije bilo živjeti u skladu s prilikama i promijeniti stavove u trenutku kada se političke prilike promijene. Iz svega gore navedenog još jednom je bitno naglasiti Manuelino nezadovoljstvo komunističkim režimom, ali i promjenama nakon Baršunaste revolucije. Kao da je sav uloženi trud bio uzalud.

Kao što je već ranije napomenuto majka Tereze Boučkové imala je ljubavne odnose s Václavom Havelom, a Boučkova je tu temu obrađivala i u prozi *Indiánský běh*. U *Krákorámu*

¹⁰⁸ Kao disidentu bilo mu je zabranjivano umjetničko djelovanje. Godine 1978. bio je osuđen na pet mjeseci zatvora, a 1979. na četiri i pol godine.

¹⁰⁹ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 33.

¹¹⁰ Ibid., 39.

¹¹¹ Čehoslovački političar slovačkoga porijekla, prvi tajnik komunističke partije koji je 1968. omogućio praško proljeće, donio slobodu tiska i borio se za oslabljivanje režima.

¹¹² Za vrijeme normalizacije bio je član i dužnosnik Komunističke partije Čehoslovačke.

¹¹³ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 39.

¹¹⁴ Ibid., 38.

taj odnos koristi za još jednu kritiku demokratske vlasti. Predsjednica parlamenta poslala je Manueli glazbenog kritičara s porukom koju nikome ne smije odati: «Vím jen, že mi bylo doporučeno několik málo scén – nejméně jednu – ve jménu demokracie z opery vyškrtnout.»¹¹⁵ Ova situacija ukazuje na to da u Čehoslovačkoj demokracija nije provedena u potpunosti te da se i dalje ne smije skladati, odnosno pisati potpuno slobodno jer sad to smeta upravo onima koji su slobodu donijeli. Manuela ipak preuzima ulogu svijesti naroda i odbija preinačiti svoje djelo. Iste je probleme imala i Tereza Boučková sa svojom prozom *Indiánský běh*. Njeno je djelo bilo zabranjeno za vrijeme komunizma, ali zbog jasno iznesene kritike političarima nije se svidjelo ni novoj, demokratskoj vladi. Tražili su od nje da ga mijenja i prilagođava, međutim, ona je to odbila.

Manuela slavi odlazak komunizma, ali na budućnost ne gleda optimistično:

Sprátelené okupační vojsko odtáhlo po třiadvaceti letech dočasného pobytu zpátky domů. Všechno se dařilo. Komunistické jho se nadobro zmařilo! (Jeho duch však kráčí dál, glóry, glóry, haleluja, glo... glo... glo.)¹¹⁶

Iako komunizma službeno više nema, njegov će duh i dalje živjeti i bit će ga se teško riješiti. Sumnja u bolje sutra bila je najvidljivija kod starijih ljudi i kod ugroženih nezaposlenošću, dok je kod mlađih i školovanih ljudi postojala nada.¹¹⁷

Novo razdoblje trebalo je donijeti nove mogućnosti za cijelu zemlju. Ali kad se gleda s odmakom, vidljivo je da je svaka pobjeda samo početak promjena koje se odvijaju polako. Nakon rušenja režima nije bilo moguće u kratkom vremenu provesti dugo iščekivane reforme, pogotovo kada se radilo o socijalno osjetljivim pitanjima, a upravo to kroz cinične opise «novosti» bilježi Manuela. Kod inauguracije Václava Havela najbitnije su njegove prekratke hlače¹¹⁸ («Pan prezident zvolil ke své inauguraci krátké kalhoty. I to bylo nevidané novum.»¹¹⁹), duga kosa popularnih savjetnika svezana u rep te kićanke stražara («Populárním poradcům vlály culíky, hradní strážci střapce, a kdyby ministr obrany nebyl soudruh v letech, možná by přijel na koloběžce, všechno bylo jinak. Dařilo se.»¹²⁰) I dok opušteniji protokol

¹¹⁵ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 54.

¹¹⁶ *Ibid.*, 40.

¹¹⁷ Lenka Kalinová, *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969-1993* (Prag: Academia, 2012), 378.

¹¹⁸ Od 2012. godine postoji inicijativa da se na dan Václava Havela, 18. prosinca, u njegovu čast nose prekratke hlače.

¹¹⁹ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), str. 43.

¹²⁰ *Ibid.*

inauguracije simbolizira slobodu misli i odmicanje od strogoće, kritizira manjak ozbiljnih promjena koje se odnose na egzistenciju stanovništva.

Jedan od problema toga doba bila je i privatizacija. Stručnjaci na čelu s potpredsjednikom vlade Františkom Vlasákom predložili su strategiju denacionalizacije tvrtki i preustroj istih u društva kapitala¹²¹ čiji je vlasnik trebao postati *Fond národního majetku*. Privatizacija manjih tvrtki imala je pozitivan utjecaj na nezaposlenost, ali privatizacija većih tvrtki trajala je duže, izazivala velike sudske sporove i u konačnici negativno djelovala na ekonomiju. Taj problem je zahvatio i Manuelinog supruga:

Můj manžel také neměl na růžích ustláno. Do privatizačního plánu ředitele se nevešel. Celý stavební areál se měl změnit na hotelový komplex, tak k čemu bagr? Byl prodán hned v první vlně snižování účetní hodnoty státního podniku a nový majitel si ho odvezl i s maličkatým příslušníčkem, jehož si bývalý nadstrážmistr zavěsil pro štěstí na palubní desku.¹²²

Nakon što je izgubio posao, Manuela otvoreno počinje sumnjati u budućnost nove ideologije: «Však ona ta demokracie zase tak dluho nepotrva!»¹²³ Njena obitelj je zbog naglog prijelaza na demokraciju spala na prosjački štap:

Ale trvala už pěkných pár měsíců a nezdála se být nějak ohrožena. A tak za ni položili životy všichni naši kurové. Kdyby dobří lidé nenosili našemu pejskovi zbytky jídel (nezřídka nám vystačily i na dvě večeře), kdo ví, jak by to s námi dopadlo?¹²⁴

S obzirom na to da su nove reforme između ostalog uključivale i sustave koji su trebali normalan život omogućiti i najugroženijim slojevima društva, postavlja se pitanje zašto je njena obitelj morala jesti ostatke namijenjene psu. Očito je da reforme ni u tom smjeru nisu bila ispravno provedene.

Vrhunac razočaranja dolazi do izražaja u iskrenom opisu surove stvarnosti koja je zadesila Manuelinu obitelj:

Auto máme jenom jako dekoraci, lednička je starší než my, pořad zapíná a každý čtvrtý den se musí odleđovat. Za všeho nejvíc bychom ale potřebovali přistavět

¹²¹ Dioničko društvo (d.d.) ili društvo s ograničenom odgovornošću (d.o.o.)

¹²² Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 46.

¹²³ Ibid., 44.

¹²⁴ Ibid., 48.

podkroví, sotva se do domečku vejdem. Na střechu bychom dali střešní okna a krytinu na celý život – takovou tu sytě červenou, co má na všechno speciální udělátko.¹²⁵

Dugo očekivane promjene ipak nisu donijele ostvarenje toliko željnih stvari:

Tolik hodin jsme spolu strávili nad kapitalistickými časopisy a snili o velikém krásném domě, vyfotografovaném v barvě, při slunce východu, a o krásném spolehlivém autě, vyfotografovaném v poušti, při slunce západu... A nejvíc si snil manžel sám a bylo to o motorce, vyfotografované v zimě a po slunce západu. Seděla na ní taková dáma jenom v kalhotkách [...] ¹²⁶

Tom usporodnom autorica nam daje jasnu sliku narodne svijesti toga doba. Politika koja je pokušavala stvoriti jaku ekonomiju bila je neprilagođena kapitalizmu i živjela je na idejama koje su bile teško provedive. Mehaničko preuzimanje neoliberalnih ideja iz 80-ih godina rezultiralo je sumnjama u koncepte ekonomske i socijalne transformacije. I dok je početkom 1990. i u inozemstvu vladala euforična vjera u novodolazeće «razdoblje čuda» i «pobjedu liberalne demokracije koja više neće imati konkurencije», 1991. godine počela su se javljati prva upozorenja na to da bi se slabi temelji na kojima je demokracija građana mogli propasti. Kalinová prema Williamu Pfaffu iznosi tvrdnje kako nikada nije bilo upitno hoće li demokracija pobijediti, već hoće li preživjeti i upozorava da Zapad ne može služiti kao primjer postkomunističkim zemljama.¹²⁷ U nekoliko navrata se time bavi i Manuela kada upozorava na velike razlike u cijenama, smanjenje kupovne moći građana te porast kriminala nakon pada komunističkog režima.¹²⁸ Nekoliko mjeseci nakon toga otvoreno progovara o svom nezadovoljstvu stvarnom situacijom u državi: «Všetchno se nedařilo. Země byla v strašném stavu, i když tak na první pohled nevypadala.»¹²⁹

Jedna od karakteristika toga razdoblja je munjeviti tehnološki napredak, ali u slučaju Čehoslovačke pravilna infrastruktura koja bi ga podržala nije postojala. Stanovništvo ima nove električne uređaje, ali transformator se stalno preopterećuje jer je star preko četrdeset godina: «Elektrické transformátory jsou přes čtyřicet let staré a dynamická modernizace

¹²⁵ Ibid., 48-49.

¹²⁶ Ibid., 49.

¹²⁷ Lenka Kalinová, *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969-1993* (Prag: Academia, 2012), 351.

¹²⁸ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 53.

¹²⁹ Ibid., 78.

domácností je neúměrně přetěžuje.»¹³⁰ To se sve događa u Manuelinoj općini, ali je prikaz veće slike cijele zemlje. Neke se grane gospodarstva promiču kako bi vlast djelovala uspješno, ali korijeni problema se ne rješavaju, a na isti negativan način gospodarske reforme, paradoksalno, preopterećuju ekonomiju cijele zemlje. Na to se nadovezuje kritika političarā toga doba. Načelnik općine radi sve samo kako bi pridobio glasove novih birača:

Ne, starosta výměnu slabého transformátoru za výkonnější rozhodně iniciovat nebude. Jako rodilý sociální demokrat (s dlouhým, okolnostmi vynuceným, komunistickým intermezzem) přispívá každoročně na vánoce všem rodičům bez výjimky na každé dítě a mnohým také na uhlí.¹³¹

On je samo još jedan u nizu ljudi na poziciji koji su mijenjali političku orijentaciju kako je njima osobno u tom trenu odgovaralo. Osim političara, na meti kritike su i obični građani: «Získává tak škole budoucí žáky a straně voliče. A těch pár kverulantů, kterým se výpadky proudu nelíbí, mu může být ukradených, stejně teď k volbám nechodí.»¹³² Kratkotrajnim i estetskim poboljšanjima života ljudi, načelnik će svojoj stranci osigurati glasove budućih generacija. Njima će te sitnice biti dovoljne da mu daju potporu na izborima. Oni koji se ne slažu s kupovanjem glasova pomoću jeftinih trikovima nisu dovoljno zainteresirani da bi napravili pozitivnu promjenu. I tako se stvara začarani krug.

Na kraju sedmog poglavlja pripovjedačica žali za prošlim vremenima. Osjeća se zbunjeno, a ujedno kritizira i kapitalizam:

Vůbec nechápat, jak je možné, že hodinky, které jsou vyrobené z tolika maličkých ozubených koleček a šroubků a představují spoustu jemné, specifické práce, mohou být mnohem levnější než bavlněné tričko, kde je na rukávu nebo na hrudi napsáno nějakých pár písmenek?¹³³

I dok za vrijeme komunizma niske cijene predstavlja kao nešto što je većini ljudi dovoljno i kritizira manjak interesa za osobnim i intelektualnim napretkom, nakon omogućavanja slobodnog ljudskog djelovanja to postaje problem. Sloboda je ljudima otvorila oči i javljaju se egzistencijalna pitanja drugog tipa. U rečenicama:

¹³⁰ Ibid., 50.

¹³¹ Ibid., 50.

¹³² Ibid., 52.

¹³³ Ibid.

Ted' je toho v obchodech plno, ale pro našince je to drahé a hlavně nesrozumitelné. Proč bylo včera kilo bůčku za padesát šest a dnes je za šedesát jedna? Kilo je přece pořád kilo, ať je naše hospodářství jaké chce, a třeba i tržní!¹³⁴

javlja se još jedna kritika neiskusne vladajuće garniture i čehoslovačke ekonomije koja nije sposobna ispunjavati potrebe stanovništva. Tu kritiku potkrjepljuju podaci iz 1990. i 1991. Naime, ekonomska transformacija¹³⁵ koja je započela početkom 90-ih godina, a u sklopu koje je provedena liberalizacija cijena, rezultirala je velikim sniženjem stvarne vrijednosti prinosa, a prije spomenute promjene vlasništva, privatizacija i oslobađanje tržišta rada su nakraju doveli do smanjenja zaposlenosti, povećanja nezaposlenosti što je dovelo do brzog povećanja cijena, povišenja troškova života i smanjenja kupovne moći stanovništva.¹³⁶

Definitivna kritika političke i društvene zbilje u djelu *Krákorám* vidljiva je u desetom, kao i u posljednjem poglavlju. Deseto počinje rečenicom *Všechno se dařilo* (Sve je uspijevalo). I dok bi se moglo pretpostaviti da je Manuela ovaj put ozbiljna i da se situacija poboljšava, ipak je iz sljedeće rečenice vidljivo da je zapravo sve uspijevalo samo političarima: «Privatizace se naplno rozběhla. Transformace úspěšně pokračovala, vznikl kapitálový trh, i když bez dozoru.»¹³⁷ Ističu se samo loše posljedice toliko iščekivanih promjena i više ih ne pokušava zamaskirati:

Měnili se vládní představitelé, upravovaly zákony, společenský vývoj mířil od rovnostářství k nespravedlivému dělení na bohaté a chudé, politické strany se slučovaly, rozdělovaly, pravé se stávaly levými, levé pravými, vznikaly strany pravého středu, levého středu, prostředního středu a naopak, poslanci pravicových stran přecházeli do levicových, levicových do pravicových, výsledky kolikátých svobodných voleb už vůbec nebyly důležité [...] ¹³⁸

Pripovjedačica nabraja sve promjene koje su bile provedene ili su se provodile, ne ublažava svoju kritiku vladajućih i odustaje od širenja lažne nade.

¹³⁴ Ibid., 53.

¹³⁵ Nakon studenog 1989. počele su se javljati reforme čiji je cilj bio promijeniti trenutnu ekonomiju Čehoslovačke s centralizirano planirane na tržišnu ekonomiju koja se temelji na sustavu slobodnog poduzetništva i slobodne konkurencije. Reforme su se odnosila na vraćanje imovine i privatizaciju, bankovni sustav, liberalizaciju cijena, otvaranje ekonomije prema inozemstvu i općenito povećanje životnoga standarda.

¹³⁶ Lenka Kalinová, *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969-1993* (Prag: Academia, 2012), 342.

¹³⁷ Tereza Boučková, *Krákorám* (Prag: Hynek, Neon, 1998), 74.

¹³⁸ Ibid., 75.

U posljednjem dijelu nazvanom *Naposledy* (Naposljedku) opisuje zemlju koja je izvana obnovljenja, u kojoj su kuće renovirane, ljudi putuju na egzotične odmore, djeca studiraju u inozemstvu. Nakon toliko borbe za slobodu govora i pisanja, ljudi su se zadovoljili onim najpovršnijim. I Manuela je sama podlegla nekim od tih čari, ali žali sa prošlim vremenima: «Máme nové auto, i telefon k n nám zavedli, koupili jsme si fax se záznamníkem a teď bychom si rádi zase užili socialismu, je takový milejší.»¹³⁹ Ta rečenica sažima njeno nezadovoljstvo i razočaranje u novi sustav, ali prije svega u ljude, jer upravo su oni ti koji odlučuju i mogu mijenjati pravila.

¹³⁹ Ibid., 77.

6. Zaključak

Komunistička ideologija u Čehoslovačkoj imala je ogroman utjecaj na društvene prilike u Čehoslovačkoj sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća. Ideologijom su bili zahvaćeni svi dijelovi društva, a uplitala se i u najosobnija pitanja pojedinaca. Utjecaj nije bio vidljiv samo u politici i društvenim događanjima, već i u književnosti i drugim područjima umjetnosti.

Ovaj rad bavio se odnosom zbilje i fikcije u djelima koja se mogu karakterizirati kao roman s ključem. Autorica je izmjenom imena svojih likova, metaforama i lagano iskrivljenim činjenicama dala zadatak čitatelju da se potruži pri odgonetavanju sakrivenih motiva i na taj način učinila svoja djela zanimljivijima. Te proze moguće je čitati kao osobnu ispovijest same autorice jer obiluju autobiografskim elementima, kao povijesni dokument iz kojeg je moguće iščitati imena poznatih osoba, datume i događaje te kao feminističko štivo koje upozorava na položaj žene u totalitarizmu. Stvarni događaji prikazani su očima osobe koja je prvo bez vlastite odluke od rane mladosti bila uvučena u život na marginama društva, a zatim svojevolarno pristala na status građana drugog reda. Borba za vlastiti identitet u društvu koje zazire od promjena jer se boji da bi one mogle dovesti do većeg pogoršanja, opisana je bez uljepšavanja činjenica. Djela su prožeta zamaskiranim motivima, a na čitatelju je da odgonetne skrivene poruke, kao što je borba žene koja se, osim s totalitarizmom, mora boriti s ukorijenjenim patrijarhalnim sustavom.

Djela Tereze Boučkove oslikavaju stvarnost kroz fikciju i služe kao upozorenje na nedostatke jedne ideologije, ali i podsjetnik su na razdoblje nemira i nepravde. Ne suspreže se od iskazivanja neslaganja prema budućnosti koja njen narod čeka i ismijava prazna obećanja koja izazivaju strah i nepovjerenje.

7. Literatura

Adamová, Karolina i Pavel Mates. *České dějiny v datech: 1945-1999*. Prag: Linde, 2000.

Agnew, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Prag: Academia, 2008.

Boučková, Tereza. *Krákorám*. Prag: Hynek, Neon, 1998.

Gammelgaard, Karen. «Mateřství v pozdním totalitarismu». *Kritický sborník*, br. 1 (1992): 56-58.

Haman, Aleš. «Příběhy obnažené na kost». *Literární noviny VII*, br. 16 (1996): 5.

Hruška, Petr, ur. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Prag: Academia, 2008.

Janoušek, Pavel. «Chcete mne?» *HOST XXVII*, br. 6 (2011): 8-17.

Janoušek, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989, IV. 1969-89*. Uredili: Petr Čornej i Alena Fialová. Prag: Academia, 2008.

Kalinová, Lenka. *Konec nadějím a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969-1993*. Prag: Academia, 2012.

Kos, Suzana. «Ideologija i identitet u djelima suvremenih čeških autorica». U: *Symbole władzy – władza symboli*, ur. Magdalena Dyras, Barbara Suchoń-Chmiel, Tomasz Kwok, 99-110.

Kroupová, Libuše i Josef Filipec, ur. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Prag: Academia, 2005.

Kudlová, Klára. «Ženský román po roce 1990». *Omyly a objevy v umění XX*, (2008): 241-246.

Měšťan, Antonín. «Funkce klíčového románu». *Litteraria humanitas VI*, (1998): 263-268.

Menclová, Věra, et al. *Slovník českých spisovatelů*. Prag: Libri, 2000.

Nekolová, Jana «Urozený barbar Ondřej Kohout». *SANQUIS*, br. 71 (2009): 32-37.

Putna, Martin C. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Prag: Knihovna Václava Havla, 2011.

Randák, Jan. *Dějiny českých zemí*. Prag: Knižní klub, 2011.

Rhounek, Emil. «Virtuozita z nouze?». *Tvar XI*, br. 16 (2000): 20.

Sokol, Elena. «Diverse Voices: Czech Women's Writing in the Post-Communist Era». *Argument* I, br. 2 (2012): 37-57.

Zitková, Irena. «Umění kondenzace». *Tvar* IX, br. 19 (1998): 22.

Internetski izvori:

Braunová, Dana. «Spisovatelka Tereza Boučková: S tátou neúčtuju». *Novinky.cz*. <http://www.novinky.cz/zena/styl/187607-spisovatelka-tereza-bouckova-s-tatou-neuctuju.html> (pristupljeno: 9. 4. 2016).

Diestler, Radek. «„Sametovým“ písním kraluje Modlitba pro Martu». *Spirituál*. http://kultura.zpravy.idnes.cz/sametovym-pisnim-kraluje-modlitba-pro-martu-f3n-/hudba.aspx?c=A071107_154114_hudba_kot (pristupljeno: 4. 5. 2016).

Fialová, Alena. «Proza po roce 1989» *Czechlit.cz*. <http://www.czechlit.cz/cz/zdroje/ceska-literatura-ve-strucnem-prehledu/proza-po-roce-1989/> (pristupljeno: 17. 4. 2016).

Filmová databáze, <http://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/57563-anna-kohoutova.html> (pristupljeno: 5. 5. 2016).

Hrvatski jezični priručnik, http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19kWxF%2B&keyword=totalitarizam (pristupljeno: 14. 4. 2016).

Internetová jazyková příručka, <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=charta> (pristupljeno: 3. 6. 2016).

Internetske stranice Česke televize. «13. Komnata Terezy Boučkové». <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/212562210800034-13-komnata-terezy-bouckove/> (pristupljeno: 9. 4. 2016).

Osobne internetske stranice Tereze Boučkové. <http://www.terezabouckova.cz/> (pristupljeno: 18. 4. 2016).

Slovníkčeskeliteratury.cz, <http://www.slovníkčeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=677&hl=tereza+ouckova+> (pristupljeno: 9. 4. 2016).